

NORVEŠKI FILOZOF **LARS SVENDSEN** O TERORIZMU I FAŠIZACIJI EU

PROUD

Neofašisti čak ni uz pomoć Putina ne usprijevaju zauzeti vlast

Ljudska čudovišta svakako postoje. Ali mi, inače prijazi ljudi, upravo smo mi sposobni za najveće gadosti

Razgovarala:
TINA BARBARIĆ

Jedan od komentara na posljednji u nizu terorističkih napada, ovaj put u Manchesteru, gdje je muškarac bombu aktivirao na kraju koncerta pop-zvijezde, koji je gledalo i mnogo djece, bio je: Kako je netko sposoban to napraviti? Upravo to pitanje, jedno od prvih u slučaju ovakvih tragedija, motiviralo je Larsa Svendsena, norveškog filozofa međunarodne reputacije, gosta ovogodišnjeg Zagreb Book Festivala da istraži i razvije vlastitu filozofiju zla.

DEMONSKI KARAKTER NIJE BITAN ZA MONSTRUOZNOST

Kod nas je istoimena knjiga prevedena 2011., a autor je opisuje konkretnom studijom, s mnoštvom (nažalost) povijesnih primjera. - Ne treba nam teorija da bismo prepoznali zlo. Vidimo ga u ovakvim tragičnim slučajevima, koji nam služe kao brutalni podsjetnici, ali svejedno uvijek tražimo objašnjenje, neko značenje iza monstruoznog čina. I mada ljudska čudovišta svakako postoje, jednostavno ih je premalo da bi se općenito objasnilo međuljudsko zlo. Zapravo, u krajnoj liniji, mi, inače pristojni, prijazni ljudi, ti smo koji smo sposobni za najveće gadosti - kaže Svendsen, kojemu je referencija i čuveni pojam Hanne Arendt "banalnost

zla", kojim je za vrijeme je-ruzalemskog suđenja Adolfu Eichmannu, odgovornom za sprovođenje Holokausta, objašnjavala da je u zločinčkim režimima demonski karakter nepotreban za monstruozna djela, da je dovoljno biti poslušan. - To što Arendt naziva 'banalnim zlom' samo je jedan tip od mnogih zala, glupo zlo koje se poduzima bez razmišljanja o tome kakvi su zapravo tvoji postupci, bez propitkivanja sebe i svega oko sebe. Tu je i ono demon-sko zlo, koje se poduzima radi činjenja zla, dakle, iskonsko, mitsko, gdje je zlo samo sebi svrhom, a koje mi je osobno problematična kategorija, mada od nje polaze mnoge postojeće teorije zla. Po meni, ako takvo zlo i postoji, marginalno je u odnosu na sljedeće, koje nazivam instrumentalnim. I to je pojam koji je prilično širok, a znači da se pojedinac na zlo odlučuje radi postizanja konkretnog cilja. Taj cilj ne mora nužno biti zao, ali u ovakvim slučajevima promatramo sredstva dolaska do njega, koja jesu zla, koliko god se počinitelju to sviđalo ili ne. Posljednji tip zla je idealistički u koji se mogu uklopiti kako suvremeni teroristički napadi, tako i Križarski ratovi, spaljivanja vještica i druge dobro poznate povijesne epizode. To je zlo koje se radi iz ideala, odnosno iz uvjerenja da se zapravo čini dobro. Pravila

su pritom jednostavna - čovjek ima tendenciju da svijet dijeli na crno i bijelo, na nas i na njih, pri čemu smo 'mi', naravno, uvijek oni koji smo 'ispravni' i koji smo na neki način ugroženi zlom koje vreba, a koje su 'oni'. U tom smislu treba reći i da su se nacisti smatrali moralnom elitom. Budući da su im ideali bili perverzni, moral je za njih značio protiv zla, koji su sami definirali, treba boriti zlom, najvećim u ljudskoj povijesti. Zbog njihovih koncentracijskih logora čovjeku danas više ne treba apstraktni ili biblijski pakao - dogodio se tu, na zemlji - kaže Svendsen dodajući kako se u kontekstu idealističkog zla pogotovo ogleđa ogromna opasnost od grupe, odnosno grupnog razmišljanja.

MASA NEMA SAVJESTI, TU LEŽI NAJVEĆA OPASNOST

- Čovjek je politička životinja i grupna solidarnost osnovna je ljudska potreba, mada, dakako, uvijek ima samotnjaka i individualaca. Opasnost se javlja kad se grupa veže do te mjere da njeni pojedinci prestanu propitkivati grupne vrijednosti, njezine ideale i akcije, kad, ukratno, prestanu misliti sami za sebe jer je to ili nelojalno ili nezakonito, kako je bilo u vrijeme Hitlera. Postanete dio mase, a masa nema savjest. Da biste nekog doživjeli kao pojedinca, morate i sebe doživljavati pojedincom. Kad ste u grupi, lako dolazi do depersonalizacije u oba smjera, i drugu je stranu jednostavno lišiti njene ljudskosti, demonizirati je. Zbog grupne ideologije, politike i pritiska, humanost lako iščezne.

PRIČE O KRAHU IDEJE **DEMOKRACIJE** SVE SU ČEŠĆE, ALI TO SU SAMO PRIČE

Zlo raste ondje gdje konkretne ljudske veze puknu i gdje ih zamijene kojekakve apstraktne identifikacije - kaže Svendsen dodajući da je u tom kontekstu trenutačna politička klima zabrinjavajuća. - Zaista se čini da svakodnevno svjedočimo novom usponu fašizma i ksenofobije i da mnoge središnje vrijednosti liberalne demokracije, koje smo praktički do neki dan uzimali zdravo za gotovo, sada opet treba braniti. Govori se u tom smislu i o recesiji demokracije i Freedom House zaista bilježi pad broja liberalnih demokracija od 2006. naovamo, s tim da je 2016. globalna ocjena još bila viša nego 2000. Ankete diljem svijeta također ne pokazuju da je u javnosti došlo do opadanja potpore liberalnim demokracijama. Ali pesimizam je prisutan i priče o krahu ideje demokracije sve su češće - zaključuje Svendsen objašnjavajući kako za to postoji više razloga.

SUSTAVNO RADE NA DESTABILIZACIJI

- Neliberalni režimi sustavno rade na destabilizaciji liberalnih demokracija i u tome imaju određenog uspjeha. Putin je, recimo, podržao Nacionalnu frontu u Francuskoj, ali na predsjedničkim izborima ipak je pobijedio Macron. Osim toga, nakon općenito snažnog rasta broja liberalnih demokracija, možda smo bili naivni kad smo pretpostavili da će se proces

nastaviti sam po sebi, jer se radi o superiornom obliku vladavine. Ispalo je ne baš tako jednostavno, ali opet, čini mi se da je na kraju najveće iznenađenje to što su se liberalne demokracije, i u ogromnim prevratima, pokazale stabilnima. Istina, o trenutnom razvoju situacije treba brinuti i ozbiljno voditi računa, ali optimističan sam, mislim da ćemo nastaviti odolijevati izazovima poput rastućeg fašizma i ksenofobije - kaže Svendsen, koji je jednu od knjiga posvetio temi straha, odnosno činjenici da živimo u doba stalnog stanja uznemirenosti.

- Moderno društvo najprije se može opisati kao kultura straha. Strah je postao način gledanja na svijet, koji se doživljava općenito kao opasno mjesto. Osjećaj nesigurnosti je zato stalan, ali ne jer su ljudi sad odjednom izloženi većem broju rizika nego jer su, ukratko, s vremenom razvili veliku svijest o cijelom nizu stvarnih i potencijalnih opasnosti. Paradoks je da, prema svim mjerilima, čak i kad se u obzir uzme fenomen modernog terorizma, nikad u povijesti nismo živjeli sigurnije. A opet, nikad se nismo, izgleda, osjećali nesigurnije. Živimo u kolektivnoj paranoji - kaže Svendsen, koji se u prvoj svojoj knjizi, iz 2005., pozabavio dosadom (kao "Filozofija dosade" kod nas je prevedena 2011.) - Obično se neke teme uhvatim kako bih je samo sebi objasnio. Tako je bilo i s dosadom. Bio sam

u periodu života kad sam se jednostavno dosađivao i znao sam da bi mi psihijatar, da sam ga tad posjetio, dijagnosticirao depresiju budući da sam imao određeni dio simptoma. Ali nisam to želio jer sam znao da moje stanje nije psihijatrijsko nego filozofsko, da nije u pitanju kemijska neravnoteža u mozgu koja se može i mora rješavati antidepresivima, već manjak životne svrhe koji se može i mora riješiti reorijentacijom. Dosada je možda u tom smislu bila glas savjesti koji mi je govorio da trebam promijeniti svoj život - kaže Svendsen, koji je napisao i knjigu i o usamljenosti, ali i o modi, potom o radu i slobodi, posljednjoj kod nas prevedenoj. U njoj, među ostalim, tvrdi da umjesto tradicija danas imamo životne stilove.

DOSADA MI JE BILA GLAS SAVJESTI ZA PROMJENOM

- U tradicionalnim društvima bilo je jasnije definirano čime se ljudi trebaju baviti, izbor je bio ograničeniji, bez puno informacija o drugim mogućnostima življenja. To je značilo manje autonomije, ali je istovremeno bilo lakše i naći smisao života, jednostavno jer ga nisi morao tražiti sam. U modernim društvima, s druge strane, društveni je kontekst pluralistički, fragmentiran, i ništa nije očigledno samo po sebi. Zapravo, većina je prepuštena samostalnom izboru i okvir toga kakav bi netko trebao biti znatno je širi ili labaviji,

opušteniji. Što opet, ne znači da su svi izbori jednako dobri. Odlučiti kakav život živjeti u tom smislu postaje izuzetno teškim zadatkom.

POSAO POSTAJE JEDAN OD ALATA SAMOUREĐIVANJA

Otud ta silna potreba za samoostvarenjem, opsesijom modernog čovjeka. Oslobodio se tradicionalnih zahtjeva, ali si je nametnuo novi oblik odgovornosti, potragu za sobom, i to pomoću materijala koji mu se nađu pri ruci. Vlastito ja postaje tako nešto što stvara, čime se upravlja, što se održava, transformira. To se čini biranjem jednog životnog stila umjesto drugog, kojeg se opet može kasnije zamijeniti novim. S tradicijom baš i ne možeš tako - zaključuje Svendsen dodajući da je posao postao jedan od glavnih načina samorealizacije modernog čovjeka.

- Općenito preuveličavamo značenje koje posao može dati našem životu, što je sve dio modernog individualizma koji je transformirao ideju poziva. Više ne služimo bogu već sebi, glavna je odgovornost postati to što jesmo, s tim da se ideja samootkrivenja ne tiče pronalasku postojećeg sebe nego o izmišljanju novoga. Autentični ja je retro, a posao u cijeloj priči postaje jednim od alata u procesu samouređivanja - objašnjava Svendsen dodajući da je nova fleksibilnost na poslu ljudima stvorila osjećaj veće kontrole nad svojim životom.

Opasno mjesto
Moderno društvo najprije se može opisati kao kultura straha. Strah je postao način gledanja svijeta, koji se, pak, doživljava općenito kao opasno mjesto

filozofija zla

Lars Fr. H. Svendsen

Neke od prevedenih Svendsenovih knjiga

Lars Fr. H. Svendsen
FILOZOFIJA RADA

Lars Fr. H. Svendsen

FILOZOFIJA SLOBODE

Paradoks je da, prema svim mjerilima, čak i kad se u obzir uzme terorizam, nikad u povijesti nismo živjeli sigurnije

Nastavak na sljedećoj stranici →